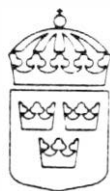

Motion till riksdagen

1989/90:Ub266

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Betygen i grundskolan och gymnasieskolan

Mot.
1989/90
Ub266 – 268

Betygsfrågan har under en lång tid haft en central roll i skoldebatten. Vpk har länge krävt att betygen bör avskaffas i både grundskolan och gymnasieskolan. Det finns flera skäl till detta. Ett av de viktigaste argumenten är att betygen utgör ett besvärligt hinder för den kunskapssyn som vi menar bör prägla undervisningen. Lärare som ambitiöst vill arbeta efter läroplanens mål och intentioner kommer snabbt i konflikt med de mål för skolarbetet som betygsystemet i sig själv alstrar.

Betygen styr skolan

Skolan plågas i dag av dubbla roller. Dels skall skolan ge en god och likvärdig utbildning efter läroplanens mål. Dels skall skolan sortera eleverna åt det samhälle som på många sätt fortfarande är både orättvist och segregerat.

Betygen får konsekvenser för hela undervisningen. De gör att undervisningen inriktas på sådant som är mätbart – oftast teoretiska faktakunskaper. Det leder till ytliga kunskaper som snabbt glöms bort eller anses som oanvändbara eftersom eleverna inte ser dem i sitt sammanhang.

Den centrala roll som betygen i dag har gör att prov och annan kunskapskontroll blir dominerande inslag i skolarbetet. För eleverna är det inte ovanligt att det upplevs som viktigare att visa vad man kan, och dölja sina brister, än att fråga om det man inte kan eller inte har förstått.

Betygen påverkar relationen mellan lärare och elev. Läraren ges en roll som domare. Av den anledningen är det vanligt att elever avstår från att kritisera eller ha en annan åsikt än läraren.

För många elever är betygen inte bara en drivkraft, utan till och med själva syftet med skolan. Eleverna vänjs vid att det är naturligt att skolarbetet är något tråkigt som man får stå ut med eftersom man kan få belöning för det i form av ett högt betyg. Vpk anser att man måste se det som ett misslyckande när skolan behöver en konstlad motivation för något som borde vara naturligt och roligt; att lära sig och få kunskap.

Alla människor har ett behov av och en vilja att lära sig saker. Men i betygsskolan blir betygen det viktiga, inte sökandet efter kunskap. När läraren väl har satt sitt betyg är det många elever som lägger av och struntar i skolarbetet. Eftersom betygen är det viktiga, pluggar eleverna på det sätt som är mest lönsamt ur betygssynpunkt.

Betygen är till för att bedöma den enskilde elevens prestationer. Det gör att det blir svårare att samarbeta. Grupparbeten blir ointressanta vid betygssättningen om inte grupparbetet är en grupp av enskilda arbeten.

Proven är avgörande och man läser för att kunna så mycket som möjligt vid provtillfället, man läser för att kunna svara på de frågor som man kan förvänta sig skall dyka upp på provet. När eleven sedan får resultatet av provet är det vanligt att man nöjer sig med att konstatera hur det gått för att sedan gå vidare till nästa avsnitt.

Vpk menar att betygen är ett mycket dåligt instrument för utvärdering. Vi vill att man i skolan skall ha en kontinuerlig utvärdering av elevernas kunskaper. I denna utvärdering bör eleverna själva aktivt medverka för att lära sig att själva finna sina kunskapsluckor och för att sedan fylla dem. Varje form av utvärdering måste resultera i åtgärder för att rätta till det som inte är tillfredsställande.

Vpk menar att skolan aldrig ska nöja sig med att konstatera allvarliga kunskapsbrister eller otillräckliga färdigheter hos en elev. Det är skolans skyldighet att fungera så att varje elev kan få de kunskaper och färdigheter som läroplanen anger. Skolan måste ställa resurser till förfogande för de elever som behöver extra hjälp för att uppnå de fastställda målen.

I dagens betygsskola resulterar konstaterade brister i ett manifesterande av dessa brister, dvs. i ett lågt betyg.

Naturligtvis har de allra flesta lärarna ambitionen att alla elever skall lära sig och ingen skall gå ur skolan med allvarliga kunskapsbrister. Men resurserna är otillräckliga och betygssystemet konstruerat på så sätt att några måste ges de lägsta betygen.

Eleverna vänjs vid att bristande kunskaper inte är något att göra åt, utvärderingen i form av dagens prov resulterar ju sällan i några åtgärder. De elever som har de största svårigheterna och de lägsta betygen kommer därmed att uppfatta sig själva som "dumma" och "hopplösa".

Alla ska lyckas

Betygen är det viktigaste instrument som skolan använder för att sortera in eleverna i fack med "sämre" och "bättre". Betygen mäter i vilken grad eleven lyckats leva upp till skolans krav, men de upplevs som någon slags objektiv bedömning av elevens intelligens, förmåga, kunskap och värde.

I Sverige är det ca 50 000 elever som varje år blir stämplade som sämst i klassen. Vpk menar att alla elever har rätt att lyckas. En skola som tillåter alla elever att lyckas måste vara betygsfri. I alla betygssystem sker det en rangordning av eleverna som gör att några måste bedömas som sämst.

Det nuvarande relativa betygssystemet innebär att eleverna konkurrerar med varandra, det blir inte lönsamt ur betygssynpunkt att hjälpa sina kompisar eller att samarbeta.

Det faktum att eleverna tävlar med varandra leder även till en olycklig likformighet. I tävlandet om de höga betygen undertrycks elevernas individuella särart och de anpassar sig till den norm som läraren använder vid

rangordningen. Några får höga betyg och andra får låga, men de liknar varandra allt mer i sin anpassning till rangordningsmodellen.

De centrala proven i gymnasieskolan och standardproven i grundskolan är det viktigaste instrumentet för att upprätthålla det relativa betygssystemet. Eftersom vi i vpk motsätter oss betygssystemet är vi också negativa till de centrala proven och standardproven i den utformning och funktion de har idag. Enligt vår mening bidrar dessa prov i hög grad till den olyckliga koncentrationen på mätbara faktakunskaper. Dessutom medför dessa prov en olycklig centralstyrning. Däremot kan det arbete som centralt läggs ned på att utforma dessa prov utgöra ett välbehövligt stöd för den enskilde läraren.

Vpk föreslår därför att samtliga dessa standard- och centrala prov skall vara frivilliga. Klassen och lärarna skall tillsammans kunna avgöra ifall de vill använda sig av dessa prov eller inte.

Andra betygssystem

I debatten om betygsskolan har andra betygssystem förts fram som alternativ till dagens relativa system. Det gäller framförallt olika varianter av kurs- eller målrelaterade betyg.

Vpk menar att ett sådant betygssystem innehåller stora nackdelar. Det skulle innebära en hårdare centralstyrning av undervisningen och än mer statisk kunskapsyn än i dag. "Kunskapsnivån" för varje betygssteg måste rimligen vara densamma i hela landet och dessutom på förhand bestämd och definierad så att eleven vet vad hon eller han skall prestera för att uppnå ett visst betyg. Det försvårar det elevaktiva arbetssätt som läroplanen talar om. Klassrumsdemokratien måste bygga på elevernas aktiva medverkan i planeringen och utformningen av undervisningen.

Ett kurs- eller målrelaterat betygssystem med i förväg fastställda "kunskapsnivåer" innebär i princip att eleven i förväg måste välja vilken betygsnivå hon eller han vill uppnå. Tillgänglig statistik över elevernas val till alternativkurserna på grundskolans högstadium och linjevalet till gymnasieskolan visar att eleverna väljer efter klass och könstillhörighet snarare än efter förmåga och intresse. Det finns inget som tyder på att "valet" av betygsnivå skulle ske efter ett annorlunda mönster.

I dag engagerar sig föräldrarna olika mycket i sina barns skolgång. Barn från akademiker och högre tjänstemannahem får generellt sett mer stöd och engagemang i skolarbetet hemifrån än barn från arbetar- och lägre tjänstemannahem. Det beror bl.a. på de skilda villkor som de olika samhällsklasserna lever under. Skillnaderna gäller t.ex. arbetstid, utbildningsnivå, lön, tillgång till studierum, tillgång till böcker osv.

En del elever får idag mycket stöd hemifrån, andra får det inte. I en skola med kurs eller målrelaterade betyg kommer denna skillnad att få ännu större betydelse än vad den har idag. Vpk befarar att föräldrarnas ambitioner och uppmuntran kommer att spela större roll än med dagens betygssystem.

Det positiva i att eleverna i ett sådant system inte jämförs med varandra utan med en fastställd "kunskapsnivå" skulle kunna innebära att alla elever kan lyckas utan att det sker på bekostnad av någon annan. Men om betygen skall fortsätta att fungera som urval och sortering inför vidare studier så kan

inte alla få bra betyg utan att systemet kapsejsar. Därför blir även sådana betyg i praktiken relativa.

Mot. 1989/90
Ub266

Alla typer av betygssystem bygger på den i grunden felaktiga föreställningen att det på ett rättvist sätt går att mäta kunskap. Inget nytt betygssystem kan ta bort betygens negativa inverkan på undervisningen och elevernas inlärningsituation. Vpk menar därför att hela grundskolan och hela gymnasieskolan bör göras betygsfria.

En betygsfri skola

Den betygsfria skolan, kunskapsskolan, ställer höga krav på lärare och elever. När inte betygen finns som morot och piska måste skolan fungera så att kunskaperna och erfarenheterna är syftet och belöningen för det arbete eleven lägger ned i skolan. Utan betygsnormen öppnar sig nya möjligheter för elever och lärare att vidga skolans kunskapssyn samt öka sitt engagemang och förståelsen av större sammanhang.

I den betygsfria kunskapsskolan är grundsynen att alla kan lära sig. Om de kontinuerliga utvärderingarna visar att man inte uppnått de mål man gemensamt satt upp måste det resultera i ytterligare insatser. Ingen elev skall riskera att gå ur grundskolan utan de grundläggande kunskaperna och färdigheterna. När en elev genomgått en utbildning, både i grundskolan och i gymnasieskolan, ska eleven få ett intyg på att hon eller han deltagit i undervisningen och klarat av den grundläggande målsättningen.

Den betygsfria skolan är ingen utopisk idealskola även om det kan låta så i debatten. Betygen utgör idag ett stort och otympligt hinder, dels för att uppnå läroplanens mål och intentioner, dels för att kunna göra den kunskap, som vårt utvecklade samhälle kräver, tillgänglig för eleverna. Även i en betygsfri skola finns åtskilliga problem och svårigheter att övervinna. Avskaffandet av betygen innebär inte automatiskt att vi får en bra och jämlik kunskapsskola, men den betygsfria skolan har betydligt större möjligheter än dagens system. Vpk menar att införandet av en betygsfri skola skulle få konsekvenser på åtskilliga av skolans områden.

Urval till högre studier

I dag används betygen vid urvalet till gymnasieskolan samt till universitet och högskola. Vpk menar att varje skolform själv bör bära sina bekymmer. Med det menar vi att det är orimligt att grundskolan skall tvingas att underordna sig betygssystemet och dess kunskapssyn bara för att ett urval måste ske till vissa gymnasielinjer. På motsvarande sätt anser vi det vara orimligt att gymnasieskolans alla linjer tvingas in i betygssystemet bara för att en minoritet av gymnasieeleverna senare skall söka in till översökta utbildningslinjer på universitet och högskola.

Vpk menar att det urval som behöver ske till vissa utbildningar bör ske vid ingången till den högre utbildningen. I dag sker urvalet i princip vid utgången från den lägre utbildningen, vilket gör att hela undervisningen inriktas på konkurrens om platserna i nästa utbildning. Dessutom menar vpk att betygen ger dålig information om vad eleven egentligen kan, och vilka förutsättningar eleven har att klara av en framtida utbildning.

De principer som vpk anser bör vara vägledande vid ett urvalsförfarande utan betyg och den modell för detta urval som vi förordar har vi redovisat i andra sammanhang och vi avstår därför från att upprepa oss här.

Regeringen aviserar i årets budgetproposition en proposition om gymnasieskolans reformering. Skolöverstyrelsens förslag till organisering av den framtida gymnasieskolan innebär att samtliga linjer blir treåriga och att gymnasieskolan skall ha breda ingångar.

I samband med en genomgripande omorganisering och reformering av gymnasieskolan är det enligt vpk lämpligt att utarbeta ett antagningssystem som inte är baserat på grundskolebetygen. På så sätt skulle det enda kvarstående argumentet för betyg i grundskolans högstadium falla och hela grundskolan kan göras betygsfri.

Vpk föreslår att antagningen till gymnasieskolan efter den väntade reformeringen görs utan betyg.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om frivilliga standardprov och frivilliga centrala prov.
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om betygsfri antagning till gymnasieskolan i enlighet med vad i motionen anförts.
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om betygsfri grundskola.

Stockholm den 22 januari 1990

Lars Werner (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

Björn Samuelson (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)